

FLIS
MUZEUM
HANDLU
WIŚLANEGO



PRZEWODNIK
PO WYSTAWIE
EXHIBITION GUIDE

WYSTAWA / EXHIBITION

Koncepcja wystawy / Concept:

Emilia Markot-Borkowska

Wioletta Pacuszka

Scenariusz i realizacja / Scenario and realisation:

Łukasz Ciemiński

Małgorzata Kurzyńska

Paweł Nastrożny

Dawid Schoenwald

Anna Wajler

Koordinacja / Coordination:

Emilia Markot-Borkowska

Paweł Urbanowski

Projekt wnętrza i aranżacji wystawy / Interior design and arrangement:

Pattern Studio Rafał Krzemiński

WYDAWNICTWO / PUBLICATION

Wstęp / Introduction:

Wioletta Pacuszka

Redakcja / Editor:

Paweł Urbanowski

Tłumaczenia na j.angielski / English translation:

POLENG Sp. z o.o.

Projekt graficzny / Graphic design:

VIS-MEDIA s.c.

Zdjęcia archiwalne / Archival pictures resource:

Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Wydawca / Published by:

Urząd Miejski w Grudziądzu

ISBN:

978-83-87882-85-3



*[...]Tam mądry rotman siedząc na swej barce
Złożył onę pieśń o świętej Barbarce;
Tej pieśni jadąc imo Sarkawice
Nauczał Frycze
Imo Stwoleńską kępkę i Osieńską,
Aż przydybali za sobą Grudziędką
Tamże i Grudziądz usiadł z prawej strony,
Grudziądz czerwony. [...]*

Tymi słowy, przed ponad czterystu laty, Sebastian Fabian Klonowic – polski poeta i kompozytor doby baroku w swoim słynnym poemacie „Flis, to jest Spuszczanie statków Wisłą i inszymi rzekami do niej przypadającymi” odnotował na wiślanym szlaku dawny gród – Grudziądz. Jego cechą charakterystyczną są malownicze i monumentalne spichlerze, górujące nad doliną Wisły, będące dziś nie tylko nieodłącznym elementem miasta, ale też żywym świadkiem jego przeszłości.

Muzeum Handlu Wiślanego FLIS, którego siedzibą są dwa zabytkowe spichlerze, przybliży zarówno dzieje Grudziądza, jak i wiślanego szlaku, który był onegdaj głównym bodźcem dla rozwoju miasta, mającym wpływ na wszystkie jego aspekty: gospodarcze, ekonomiczne czy społeczne. To też opowieść o ludziach, którym Wisła dawała i odbierała życie, kreowała od wieków ich tradycje, profesje i pasje. Zawarta w przestrzeni Muzeum narracja ekspozycji jest również wyrazem troski o zachowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa wielu pokoleń wodniaków, umożliwiającej poznanie własnej tożsamości kulturowej, bez której nie sposób w pełni odczuć grudziądzkiego genius loci...

*Hej flisacza dziatwo,
Hej dalejże, dalej,
Płyn do Gdańska z tratwą
Po szumiącej fali.
Lekko, cicho, gładko,
Nieś nas Wisło nasza,
Na twych falach matko,
Nic nas nie zastrasza...
(fragment Pieśni Flisaczej)*



U źródła... Rys historyczny i charakterystyka zbiorów

Historia Grudziądza, dawnego grodu z ciągiem masywnych spichlerzy, nierozzerwalnie związana jest z Wisłą, która od wieków stwarza mieszkańcom dogodne warunki egzystencji. Zachwycająca panorama miasta wraz z szerokim korytem rzeki oraz malownicze uliczki z ciekawą architekturą, to nie tylko intrygująca scenografia codzienności, ale również to, co od stuleci wyznacza nieśpieszny puls tego pięknego miasta.

Wyjątkowym elementem grudziądzkiego Starego Miasta są monumentalne spichlerze – dawne magazyny, które wyróżniają panoramę Grudziądza spośród innych nadwiślańskich grodów. Pierwsze murowane spichlerze powstały w Grudziądzu w XIV wieku i stanowiły, podobnie jak dziś, zwarty ciąg oparty na stromej nadwiślańskiej skarpie, przechodzącej płynnie w zbocza Góry Zamkowej. Pełniły wówczas funkcję magazynów zbożowych oraz – ze względu na swe usytuowanie w linii murów miejskich – także obronną, zaś po przekształceniu kilku z nich w XIX i XX wieku – również mieszkalną. Muzeum Handlu Wiślanego FLIS – oddział Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu, udostępnione w 2022 roku po dwuletnich pracach budowlano-aranżacyjnych, znajduje się we wnętrzu dwóch połączonych ze sobą spichlerzy o numerach 33 i 35. Oba budynki wzniesiono po pożarze w 1659 roku na miejscu dawnych zabudowań z XIV wieku. Obecna elewacja pochodzi z początków XX wieku, choć należy pamiętać, iż sama budowla posadowiona została na zrębie gotyckim. Co ciekawe spichlerz nr 35, a więc spichlerz prawy – patrząc od strony ulicy Spichrzowej – był nieco wyższy. Podczas II wojny światowej uległy zniszczeniu dwie górne kondygnacje budynku, rozebrane ostatecznie pod koniec lat 50. XX wieku. Usunięto także łącznik, który w formie łuku rozpiętego nad ulicą Spichrzową spinał budynek spichrza z nieistniejącym już hotelem „Królewski Dwór”, zajmującym przeciwległy kwartał. Analogiczne rozwiązanie po dziś dzień komunikuje spichlerz nr 49 z dawnym kolegium jezuickim, gdzie obecnie mieści się Urząd Miejski. Od strony ulicy Spichrzowej siedziba Muzeum Handlu Wiślanego wygląda dość niepozornie, zajmuje zaledwie dwie kondygnacje, od strony Błoni Nadwiślańskich jest ich aż siedem. Układ taki wynika z ulokowania spichlerzy na stromej skarpie wiślanej. Stabilność budynkom zapewniają masywne przypory, które potęgują ich monumentalny charakter.

W tych przesiąkniętych duchem przeszłości murach na trzech kondygnacjach umieszczona została interaktywna ekspozycja, wykorzystująca nowoczesne technologie oraz unikatowe eksponaty, przybliżająca dzieje handlu z perspektywy rzeki Wisły i miasta Grudziądza. Narracja obejmuje tematykę związaną z ewolucją koryta Wisły, dziejami opartego o spław jej wodami handlu oraz historią grudziądzkich spichlerzy i lokalnego przemysłu. Na wystawie zgromadzono wiele wyjątkowych obiektów, przechowywanych w większości do tej pory w pomieszczeniach magazynowych Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu, między innymi cenne zabytki archeologiczne. Życie nad Wisłą oraz praca na Wiśle wpływały na wiele grup zawodowych, rozwijając folklor i lokalny koloryt społeczności. Wśród zabytków etnograficznych zwracają uwagę przyrządy, które służyły pozyskiwaniu pożywienia, bądź poruszaniu się po wodzie, takie jak wiosła czy kotwice. Liczne animacje przedstawiają grupy zawodowe, których egzystencja nierozzerwalnie związana była z rzeką.

Wiślane okoliczności przyrody towarzyszyły ludziom również poza ich pracą i były miejscem spędzania czasu wolnego, a zagrożenia jakie niosła ze sobą żegluga zrodziły szczególny kult patronów. Spichlerze jako budynki będące świadectwem bogactwa miasta i jego mieszkańców, zasługują na osobną opowieść. Wystawa omawia ich funkcje jako magazynów, ale także jako istotnych elementów miejskiej tkanki obronnej. Pod dachami spichlerzy zapewne przeprowadzano niezliczone negocjacje i transakcje handlowe, dlatego i miłośnicy numizmatów odnajdą na wystawie ciekawe eksponaty. Rozwój Grudziądza zainicjowany wiślanym handlem postępował na przestrzeni wieków, rodząc w XIX wieku możliwości industrializacji miasta, o czym opowiada część poświęcona historii lokalnego przemysłu.



Wiślanym szlakiem... Przewodnik po wystawie

Oś ekspozycyjną oparto na trzech podstawowych zagadnieniach dotyczących handlu wiślanego. Podziałowi temu odpowiadają poszczególne kondygnacje, których odmienny charakter zaakcentowano także w warstwie aranżacyjnej. Każdy z poziomów poświęcony został innemu tematowi, składając się w efekcie na płynną i spójną narrację. Treścią przewodnią ekspozycji jest związek nadwiślańskiego miasta – Grudziądza z groźnym żywiołem wody, który oswojono, a jego potencjał wykorzystywano na przestrzeni wieków.

Sala I – Archeologia i etnografia szlaku wiślanego

Na kondygnacji, gdzie zaaranżowana została pierwsza sala ekspozycyjna, znajduje się recepcja, która swą nowoczesną formą nawiązuje symbolicznie do jednostek pływających po Wiśle. Przestrzeń wystawową poprzedza kącik zabaw. Zwiedzanie wystawy rozpoczynamy od zapoznania się z najstarszymi dziejami Wisły. Rzeka ta, jako element szerokiego ekosystemu, powstawała w sposób ewolucyjny przez dziesiątki tysięcy lat, a jej dolny bieg – szczególnie nas interesujący – nierozzerwalnie związany jest z zakończeniem ery zlodowaceń na terenie Europy.

Ustąpienie lodowca nie tylko zmieniło bieg wód spływających z południa, które przebijając się przez przesmyk zwany Przełomem Fordońskim, podążyły na północ, ale również pozwoliło na pojawienie się nowych środowisk, a co za tym idzie możliwości ekspansji ludzi na te tereny. Pierwsze ślady człowieka na terenie Basenu Grudziądzkiego, czyli kotliny rozpiętej po obu stronach koryta Wisły w okolicach dzisiejszego Grudziądza, sięgają schyłkowego paleolitu, a więc czasów odległych o około 13 tysięcy lat. Kilkuosobowe grupy, być może rodziny, tworzyły małe obozowiska. Kluczowym gatunkiem, który stanowił podstawę bytu pierwszych ludzi zamieszkujących te tereny był renifer. Jego mięso dawało pożywienie, skóry pozwalały uchronić się przed niskimi temperaturami surowego klimatu, a kości i poroże stanowiły surowiec do wytwarzania narzędzi. Przyrządy kościane z racji swojej organicznej kruchości przetrwały do naszych czasów w znikomej liczbie. Częściej odnajdywanymi zabytkami, na podstawie których można rekonstruować tryb życia pradawnych ludów, są narzędzia

kamienne – zwłaszcza wykonane z jego specyficznej odmiany – krzemienia. Był on stosunkowo łatwy w obróbce, a przy tym wyroby krzemienne zachowywały wysoką trwałość. Nadawały się idealnie do tworzenia grotów strzał i narzędzi używanych do polowań. W miarę upływu wieków klimat się ocieplał, a zwierzyna stanowiąca podstawowe pożywienie wyginęła lub przemieściła się na północ do Skandynawii. Zaczęto polowania na mniejsze zwierzęta, a to wiązało się z tworzeniem bardziej precyzyjnych narzędzi. Ostatecznie około 7500 lat temu warunki klimatyczne pozwoliły na stworzenie stałych osad, a byt nie był już oparty o łowiectwo i zbieractwo, lecz o uprawę roli i hodowlę zwierząt. Zaczęły się pojawiać narzędzia przeznaczone do prac rolniczych, obróbki ciesielskiej i jako broń – siekierki i topory oraz naczynia służące gromadzeniu, transportowaniu dóbr i przygotowaniu pożywienia, wykonywane najczęściej z gliny. Zabytki tego typu odnajdywane są w okolicach Grudziądza oraz na terenie dzisiejszego miasta. W gablotach umieszczonych po lewej stronie od wejścia do sali prezentowane są eksponaty będące najważniejszymi przykładami wytwórstwa człowieka w poszczególnych okresach. Na szczególną uwagę zasługują zabytki z epoki kamienia – buła krzemienista datowana na IX tysiąclecie p.n.e. oraz krzemienne wióry z VIII tysiąclecia p.n.e. Są to najstarsze artefakty na wystawie. Kolejne eksponaty w sposób przekrojowy obrazują rozwój narzędzi, ozdób i naczyń, a co za tym idzie powolny proces zmian cywilizacyjnych. Tysiąclecia losów naszych przodków można poznać dzięki multimedialnej gablocie, która szczegółowo prezentuje odnalezione okrucie historyi aż po okres średniowiecza.

W dalszej części ekspozycji, również dzięki multimediom i specjalnie przygotowanemu stanowisku z okularami pletwonurka, można poczuć się niczym podwodny archeolog odkrywający dzieje rzeki z perspektywy osadów, jakie Wisła nanosiła przez wieki.

W drugiej części sali można zapoznać się z dziejami nieco mniej odległymi niż pradawne epoki pierwotnych narzędzi. Animacje będące istotną częścią opowieści, wprowadzają w okres wieków średnich. Wisła w tym czasie przestaje być przeszkodą, która utrudnia lądowe przemieszczanie się ludzi – przeciwnie staje się istotnym szlakiem komunikacji i handlu. Mnogość towarów, jakie spławiano Wisłą, wymusiła powstanie różnorodnych typów łodzi służących do ich transportu. Prezentacje przybliżają między innymi wygląd i funkcje szkut, dubasów, galarów czy tratw. Z zachowanych zabytków pozostających w tematyce wiślanego transportu i życia związanego z śródlądowymi wodami prezentowane są: kotwica żelazna, drewniana łopatką przeznaczona do wybierania nadmiaru wody z łodzi oraz wiosła wspomagające poruszanie się jednostek pływających. Artefakty te są jedynie materialnym echem bogatej kultury, którą tworzyli ludzie rzeki. O kolorycie tej społeczności świadczy choćby różnorodność grup zawodowych składających się na strukturę wodniackiego środowiska. W powszechnej świadomości zawodem najczęściej kojarzonym z Wisłą bywają flisacy. Uważani są za najstarszych przedstawicieli wiślanych żeglarzy, którzy zrzeszali się na kształt zawodowej korporacji.

Sala II – Grudziądzkie spichlerze

Zespół grudziądzkich spichlerzy wraz z panoramą od strony Wisły w 2017 roku decyzją Prezydenta RP został wpisany na listę Pomników Historii. To prestiżowe grono skupia zabytki nieruchome o szczególnej wartości historycznej, naukowej i artystycznej, zawiera najwybitniejsze obiekty i obszary odzwierciedlające bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego w Polsce. Kolejna sala ekspozycyjna umiejscowiona na kondygnacji -1 przybliży historię grudziądzkich spichlerzy oraz ich rolę w rozwoju handlu. Na podłodze przeszklonego holu wejściowego umieszczony został plan miasta Grudziądza z XVIII wieku. Zaznaczono na nim najważniejsze budynki: wybudowany przez krzyżaków zamek, kościół farny, miejskie bramy, ratusz – stojący na środku rynku do 1851 roku oraz masywny zespół spichlerzy, na który składało się wówczas 25 budynków.

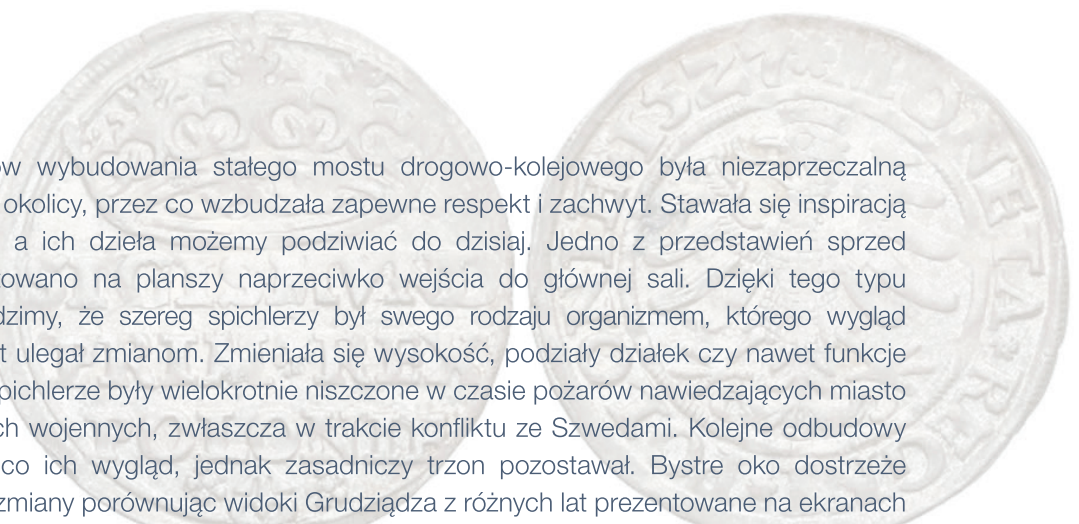


Wilhelm Burza, Widok na Grudziądz, 1906, litografia

Pierwsze ślady osadnictwa w okolicach Grudziądza sięgają już czasów prehistorycznych, jednak były to najczęściej nietrwałe obozowiska. We wczesnym średniowieczu na tych terenach pojawili się Słowianie, a pozostałości osady tejże ludności odnaleziono na grudziądzkim wzgórzu zamkowym. Dogodna lokalizacja wzniesienia sprawiła, że w kolejnych wiekach na jego wierzchołku rozwinął się obronny gród. Losy tej osady nie są dostatecznie rozpoznane z uwagi na brak źródeł. Mroki historii rozświetlają pierwsze pisane dokumenty, które ilustrują przeszłość Grudziądza od początków XIII wieku. Okres ten stanowi nowy etap dziejów grodu i wiąże się z misyjną działalnością biskupa Chrystiana oraz przekazaniem tych ziem Krzyżakom. Dobra lokalizacja z istotnymi walorami obronnymi terenu

sprawiły, że zakonnicy spod znaku czarnego krzyża powołali w Grudziądzu komturę, czyli ośrodek lokalnego zarządzania. Siedziba komtura oraz całego krzyżackiego konwentu wymagała odpowiedniego gmachu, zatem od połowy XIII wieku rozpoczęto budowę zamku, który prócz funkcji obronnej warowni stanowił też polityczny manifest podkreślający wielkość zakonu krzyżackiego. Nieopodal zamku zaczęła rozwijać się osada targowa, będąca załącznikiem miasta. Rok 1291 zapisany jest w annałach grudziądzkich dziejów jako przełomowy, gdyż od tego czasu możemy określać Grudziądz mianem miasta. Nadanie praw lokacyjnych wiązało się z uregulowaniem miejskiej tkanki – wytyczeniem rynku, wyznaczeniem ulic oraz budową murów broniących miasta. Od około połowy XIV wieku grudziądzcy mieszcianie zaczęli wykorzystywać linię murów obronnych od strony zachodniej i dobudowywali do nich pierwsze magazyny, które były powiększane i zasłoniły miasto od strony Wisły. Wysoka kurtyna spichlerzy przejęła funkcje obronne, dlatego wszelkie otwory okienne pozostały niewielkie i ledwo doświetlały wnętrza budynków. Usadowienie spichlerzy na nadwiślańskiej skarpie wymagało wybudowania okazałych fundamentów i grubych murów, będących solidnym zakotwiczeniem w niestabilnym zboczu. Dostawiane rytmicznie przypory, które są architektonicznym wzmocnieniem, podkreśliły ich wertykalizm oraz nadały całej kompozycji artystycznej malowniczości. Budowa spichlerzy wiązała się przede wszystkim ze znaczną rolą, jaką Grudziądz zaczął odgrywać w handlu zbożem. Początkowo obrotem tym zajmował się zakon krzyżacki, jednak z czasem to mieszcianie przejęli prym w wymianie spławianych Wisłą towarów. Zboże przywożono do Grudziądza z całej ziemi chełmińskiej, z okolicznych dóbr królewskich, szlacheckich i kościelnych, następnie magazynowano je w spichrzach. Doczekawszy odpowiednich okoliczności zbytu, zgromadzone dobra zrzucano na rzeczną przystań, skąd załadowane na pływające jednostki rozpoczynały transport w dół rzeki. Pszenica, żyto, a czasami jęczmień były najczęściej spławianymi towarami.

Na polach Rzeczypospolitej wyrastało zboże skupowane nawet w dalekich zakątkach zachodniej Europy. Grudziądz zajmował w handlu czołową pozycję w Prusach zaraz po Gdańsku i Toruniu. Tę ważną rolę zdawała się podkreślać grudziądzka architektura. Już z daleka przemierzający wiślane wody flisacy dostrzegali panoramę miasta.



Do czasów wybudowania stałego mostu drogowo-kolejowego była niezaprzeczalną dominantą w okolicy, przez co wzbudzała zapewne respekt i zachwyt. Stawała się inspiracją dla artystów, a ich dzieła możemy podziwiać do dzisiaj. Jedno z przedstawień sprzed lat zaprezentowano na planszy naprzeciwko wejścia do głównej sali. Dzięki tego typu obrazom widzimy, że szereg spichlerzy był swego rodzaju organizmem, którego wygląd przez setki lat ulegał zmianom. Zmieniała się wysokość, podziały działek czy nawet funkcje budynków. Spichlerze były wielokrotnie niszczone w czasie pożarów nawiedzających miasto i w działaniach wojennych, zwłaszcza w trakcie konfliktu ze Szwedami. Kolejne odbudowy zmieniały nieco ich wygląd, jednak zasadniczy trzon pozostawał. Bystre oko dostrzeże zachodzące zmiany porównując widoki Grudziądza z różnych lat prezentowane na ekranach umieszczonych w środkowej części sali. Aby dokładniej zapoznać się z historią poszczególnych spichlerzy, należy przejść do obszernego dotykowego ekranu, na którym dzięki specjalnej aplikacji istnieje możliwość wyboru informacji o konkretnym obiekcie. Dostojność i malowniczość panoramy ciągu spichlerzy to efekt niezamierzony – ich rolą zasadniczą jest przechowywanie dóbr. Jak wyglądało życie wewnątrz magazynów ilustruje makieta z przekrojem jednego z nich. Ciężka praca była codziennością pracujących tu ludzi – nieustannie przenoszono towary oraz przysypywano zboże aby niegniło. Była to praca ręczna, wykonywana szuflami, których objętość z czasem stała się jednostką miary. Objętość sypkich towarów odmierzano też za pomocą specjalnie przygotowanych miar, najczęściej w formie naczyń, takich jak prezentowane na wystawie półkorzec czy garniec.

W obrocie zbożem oraz innymi towarami, nieodłącznym elementem wymiany handlowej jest od kilku wieków pieniądź. Dalsza część ekspozycji na tym poziomie prezentuje zarys jego dziejów oraz funkcję, jaką pełnił w handlu. Istotne miejsce na wystawie należy się Mikołajowi Kopernikowi, który w 1522 roku w Grudziądzu wygłosił jedną z wersji swojego traktatu o zasadach bicia monety. Wydarzenie to miało ważny wpływ na rozwój praw rządzących transakcjami i ówczesną ekonomią.



Mikołaj Kopernik wygłaszający jedną z wersji traktatu o zasadach bicia monety w Grudziądzu w 1522.
Wg rys. F. Sypniewskiego

Kopernik w powszechnej świadomości figuruje zazwyczaj jako badacz nieboskłonu, jednak administracyjne sprawy jakimi zajmował się w kapitule warmińskiej skłoniły go do opracowania również traktatów ekonomicznych. Za planszami przedstawiającymi malarskie wyobrażenie wykładu Kopernika w Grudziądzu znajduje się nie lada gratka dla miłośników numizmatów. W ekspozytorach pośród lustrzanych przestrzeni, prezentowane są oryginalne monety z różnych okresów historycznych, które używane były na terenach Pomorza: poczynając od krzyżackich szelągów bitych od połowy XIV wieku, przez szesnastowieczne grosze, trojaki, szelągi i szóstaki, talary czasów stanisławowskich, grosze i fenigi czasów pruskich, po grosze i złote czasów II Rzeczypospolitej. Wartość pieniądza i jego siła nabywcza nie są stałe, zmieniają się w zależności od wielu gospodarczych czynników. Ilustruje to w sposób multimedialny kolejne stanowisko, przy którym można wcielić się w rolę kupców i poznać wartość polskich pieniędzy poczynawszy od średniowiecza, aż po dwudziestolecie międzywojenne.

Sala III – Przemysł zbożowy

Handel wiślany przez wieki był osią rozwoju Prus i grodów leżących zwłaszcza przy nurtach rzeki Wisły. Lokowanie miast w czasach jurysdykcji zakonu krzyżackiego było gwałtownym czynnikiem wzrostu osadnictwa, rozkwitu rzemiosła i płynnego rozwoju cywilizacyjnego. W ośrodkach miejskich powstawały cechy rzemieślnicze oraz przedindustrialne wytwórnie i warsztaty. Ważne miejsce na mapie średniowiecznego Grudziądza odgrywały młyny, a pierwszy z nich źródłowo wzmiankowany jest już w drugiej połowie XIV wieku. Istotna rola zboża jako surowca nie ograniczała się zatem do jego upłynniania w procesie handlu, ale także do jego przetwarzania na potrzeby mieszkańców miasta, zamku i ościennych miejscowości. Z okresu I Rzeczypospolitej, a ujmując precyzyjnie z roku 1686, pochodzi przywilej wystawiony przez króla Jana III Sobieskiego dla grudziądzkiego cechu piekarzy.

Przetwórstwo zbóż to nie tylko mąka i pieczywa, to też warzenie piwa, które w tej części Europy było podstawowym codziennym napojem. Przez wieki piwo przygotowywano w sposób dość prymitywny – był to niefiltrowany napitek, o krótkim okresie przydatności do spożycia, różniący się znacząco od alkoholowych napojów popularnych obecnie. Piwowarstwo jako pełnoprawne rzemiosło rozwijało się wraz z pojawianiem się karczm, będących ówczesnymi instytucjami życia towarzyskiego i gospodarczego. Wiek XIX przynosi jednak wzrost popularności gorzałki jako napoju alkoholowego, zatem i tę gałąź wytwórstwa zaczęto rozwijać w Grudziądzu. Możliwości rozkwitającej gwałtownie inżynierii tamtych czasów, odwaga i otwartość umysłu ówczesnych inwestorów zaowocowały w skok cywilizacyjny, który dziś przyjęło się określać mianem rewolucji przemysłowej. Szybko poczęły wyrastać napędzane parą, a potem energią elektryczną fabryki, których wielkość i dostojność dorównywało lub czasem przyćmiewało sędziwe i majestatyczne zamczyska. Za murami „twierdz industrializmu” powstawały narzędzia i maszyny, dające możliwości zmian w wydajności między innymi rolnictwa czy wytwórstwa warsztatowego. Ekspozycja na poziomie -2 wystawa prezentuje powyższy rys w bardziej szczegółowym kontekście i w odniesieniu do miasta Grudziądz. Przed wejściem do głównej sali ekspozycyjnej, w przedsionku, znajduje się interaktywny ekran, na którym prezentowana oś czasu ilustruje rozwój grudziądzkiego przemysłu od czasów lokacji miasta w XIII wieku do wielkiego kryzysu gospodarczego w latach 20. XX wieku. Główna przestrzeń wystawy obfituje w zabytki kultury materialnej, będące pozostałościami po czasach przemysłowej prosperity Grudziądz. Sprzyjająca koniunktura i wielowiekowe związanie z handlem zbożem zaowocowały powstaniem fabryk, których zbożowe ziarna były podstawowym surowcem. Tak dzieje się w przetwórstwie gorzelnicznym i browarnictwie. W Grudziądzu przełomu wieków dziewiętnastego i dwudziestego w produkcji piwa prym wiodły browar Kuntersztyn i browar Sommera, których dobra sława wybiegała znacząco poza granice miasta.



Etykieta piwa Kozłak browaru Kuntersztyn, II RP

Do dziś zachowały się butelki z różnych okresów ich funkcjonowania. Wydawać by się mogło, że tak prozaiczny przedmiot jak butelka do przechowywania piwa jest marnym świadectwem historii, jednak w czasach kiedy po prężnych browarach zostały tylko nieliczne ceglane pozostałości i skromna butelka może nosić w sobie echo świetności dawnej dumy grudziądzan. Prócz piwa, rozpoznawalnymi trunkami alkoholowymi były wódki i likiery. Wśród nieprzeciętnych grudziądzkich przedsiębiorców zajmujących się tym biznesem wybija się Alojzy Ruchniewicz, który w ostatnich latach XIX wieku zakupił z rąk Hermana Hinzera istniejącą wówczas już prawie pół wieku fabrykę likierów i destylarnię. Produkty Ruchniewicza zyskały dobrą sławę na całym Pomorzu, czego świadectwem były liczne medale zdobywane na wystawach gospodarczych.

Na rynku mocnych alkoholi w Grudziądzu istotną rolę odgrywał też zakład Stanisława Bronikowskiego. Dzieje obu przedsiębiorstw zakończyła II wojna światowa. Prócz produktów związanych z alkoholem przemysł grudziądzki zrodził ważną – i co istotne funkcjonującą do dzisiaj w zmodernizowanej formie – fabrykę maszyn rolniczych. W latach 80. XIX wieku świetnie zapowiadający się człowiek interesu August Ventzki, założył skromny początkowo warsztat. Zdolności zarządcze właściciela oraz sprzyjające okoliczności gospodarcze sprawiają, że grudziądzka fabryka stała się największym tego typu zakładem przemysłowym produkującym sprzęt rolniczy w całych Prusach Zachodnich. Produkty tego przedsiębiorstwa w dużym stopniu ułatwiły uprawę roli i zwiększyły wydajność gospodarstw, zwłaszcza dysponujących dużymi arealami gruntu, co z kolei napędzało ich dalszy rozwój.

Kolejnymi gałęziami gospodarki, przybliżonymi w ramach ekspozycji, są młynarstwo i piekarnictwo. Mąka i chleb towarzyszyły człowiekowi od wieków. Prymitywne żarna ręczne stosunkowo wcześniej zastąpione zostały przez inżynieryjne urządzenia, wykorzystujące siłę wiatru i wody, jednak wytwórstwo takie było uzależnione od kaprysów tych żywiołów. Rewolucja przemysłowa przynosi nowe możliwości i urządzenia oparte na sile pary, a następnie elektryczności. Taka sytuacja miała miejsce także w Grudziądzu. Wzmiankowane już w czasach zakonu krzyżackiego młyny, napędzane siłą wody płynącego w mieście cieku zwanego początkowo Rowem Młyńskim, a następnie Trynką, rozwijały się sukcesywnie. Zwane Młynami Dolnym i Górnym wymieniane były już w inwentarzach krzyżackich, ale to wiek XIX przynosi im największy rozkwit. Zastosowanie maszyn wspomagających pracę młynów w zdecydowany sposób podniosło ich wydajność, a tym samym ilość mąki na rynku pobudziła rozwój piekarni. Piekarnicze tradycje Grudziądza ukoronowało zawiązanie się Związku Cechów Piekarskich na Prusy Zachodnie.

Przemysł grudziądzki był doceniany na organizowanych w miastach Europy specjalnych wystawach przemysłowych. Sukcesy gospodarcze miasta skłoniły jego władarzy do organizacji podobnych przedsięwzięć. Odbyły się trzy tego typu wystawy – zwłaszcza ostatnia w 1896 roku cieszyła się wielką popularnością. Wiele zainteresowanych odwiedziło wystawę między innymi dzięki czynnej do dziś, specjalnie wybudowanej w tym celu, linii tramwajowej.

Interesującym dopełnieniem ekspozycji, na której zgromadzono liczne artefakty dokumentujące grudziądzki przemysł, jest odtworzenie wnętrza karczmy. Powstające na terenie Polski od wczesnego średniowiecza i działające aż do II wojny światowej karczmy, zwane także austeriami, oberżami, zajazdami czy gościńcami, pełniły funkcje społeczne. Były to miejsca spotkań i wyszynku, które pełniły także role domów zajezdnych przeznaczonych dla podróżnych.



Medal Cześć Pracy, Izba Przemysłowo-Handlowa w Grudziądzu, II RP, awers

Karczmy budowano najczęściej przy głównych traktach, na przedmieściach lub na rynkach małych miasteczek. Gwarna sala karczemna, odtworzona na wystawie, pozwala poczuć klimat, w jakim spożywano produkty, o których opowiada wcześniejsza aranżacja – chleby, piwa i gorzałki.



*[...]There, a wise pilot, sitting on his riverboat,
A song about Saint Barbara wrote;
While steering to Sarkawice, this very verse,
He had the young raftsmen rehearse
Past the Stwoleń and Osień brush,
They reached Grudziądz lush,
Where Grudziądz sat on the right,
In its redness bright. [...]*

With these words, over four hundred years ago, Sebastian Fabian Klonowic – a famous Polish poet and composer of the Baroque period – mentioned the old town of Grudziądz, situated on the Vistula river trail, in his popular poem titled “Flis, to jest Spuszczanie statków Wisłą i inszymi rzekami do niej przypadającymi” (“Rafting Along the Vistula and Its Tributaries”). Its characteristic features were picturesque and monumental granaries, towering over the Vistula valley, which today are not only an integral part of the city, but also a tangible witness to its rich history.

FLIS Museum of Vistula River Trade, housed in two historic granaries, presents both the history of the town of Grudziądz, and the river trail, which was once the key factor contributing to its development, affecting both its economic and social aspects. It is also a story about the people whose life depended on the Vistula, and whose lives it took away; their traditions, professions and passions. The narrative of the museum exhibition is also an expression of concern for the preservation of both the tangible and intangible heritage of many generations of raftsmen. It aims to present their cultural identity, which is an indispensable component of Grudziądz and its genius loci...

*Hey, you, river's son,
Keep rafting on and on
To Gdańsk downstream,
Where the waters gleam.
Slowly, smoothly, calm,
Our Vistula carries us on.
Let your peaceful waves
Wash all the fears away.
(Raftsmen's Song)*

Wioletta Pacuszka
Head of the Father Dr. Władysław Łęga Museum



At the sources... Historical background and a description of the museum collection

The history of Grudziądz, a former stronghold with a number of massive granaries, is inextricably linked to the Vistula River, which gave the inhabitants favourable living conditions over the centuries. The stunning panorama of the city with its wide riverbed and picturesque streets filled with interesting architecture is not just an intriguing backdrop to everyday life, but has also set the unhurried pace of this beautiful city.

The monumental granaries are a unique part of the historic Old Town of Grudziądz – former storehouses that distinguish the skyline of the city from other cities along the Vistula. The first brick granaries were built in Grudziądz in the 14th century. Just like today, at that time they formed a compact line along the steep Vistula escarpment that gradually turns into the slopes of Góra Zamkowa. At that time, they were used as grain stores and, on account of their location within the city walls, also as defensive positions. After several of them were converted in the 19th and 20th centuries, they also served as residential buildings. FLIS Museum of Vistula River Trade – a branch of the Father Dr. Władysław Łęga Museum in Grudziądz, opened in 2022 after two years of construction and adaptation, is located inside two interconnected granaries no. 33 and 35. Both buildings were constructed after a fire in 1659 at the site of former 14th century buildings. The present façade dates from the early 20th century, although, importantly, the building itself was built on a Gothic foundation. Interestingly, granary no. 35, located on the right when viewed from Spichrzowa street, was slightly taller. During the Second World War, two upper floors of the building were destroyed, and were finally dismantled in the late 1950s. Also removed was the connecting link in the form of an arch over Spichrzowa street, which joined the granary building with the Królewski Dwór hotel in the opposite quarter, which no longer exists. To this day, a similar link still exists between granary no. 49 and the former Jesuit College, which now houses the City Hall. From the side of Spichrzowa Street, the building of the FLIS Museum of Vistula River Trade looks rather unassuming, occupying just two storeys, while there are seven storeys from the side of Błonia Nadwiślańskie. This arrangement is due to the location of the granaries on a steep escarpment of the Vistula. Massive buttresses ensure the stability of those buildings, adding to their monumental character.

In these walls, steeped in the spirit of history, an interactive exhibition was installed on three storeys. It uses modern technology and unique exhibits to present the history of commerce from the perspective of the Vistula River and the city of Grudziądz. The narrative covers topics related to the evolution of the Vistula riverbed, the history of river commerce, and the history of the characteristic granaries of Grudziądz and its local industry. The exhibition includes a number of unique items, such as valuable archaeological artefacts, most of which were previously kept in the storage facilities in the Father Dr. Władysław Łęga Museum. Life and work on the Vistula River affected many professional groups, expanding the local folklore and traditions. Notable among the ethnographic artefacts are instruments that were used to obtain food or navigate the waters, such as oars and anchors. Multiple animations depict professional groups whose existence was inextricably linked with the river.

The ecosystem of the Vistula river was a constant part of people's lives, both at work and during leisure, while the dangers of river navigation brought about a special cult of patron saints. The granaries, as a testament to the wealth of the city and its inhabitants, are worthy of a separate story. The exhibition describes their functions as warehouses, but also as important elements of the city defence system. The roofs of the granaries saw countless negotiations and commercial transactions, therefore those interested in old coins will also find a number of curious exhibits here. The development of Grudziądz was sparked by the river commerce and continued through the ages, giving rise to the industrialisation prospects in the 19th century, which is described by the section dedicated to the local industries.



Along the river trail... Exhibition guide

The exhibition line is based on three key concepts relating to the Vistula River Trade. This division corresponds to the different arrangement of the specific floors. Each of them is dedicated to other topics, forming a coherent and flowing narrative. The main theme of the exhibition is the relationship of the river city of Grudziądz with the dangers of water, which has been tamed and exploited over the centuries.

Room No. 1 – Archaeology and Ethnography of the Vistula Trail

The floor with the first exhibition room contains the reception desk, whose modern form refers symbolically to the vessels plying their trade on the Vistula River. There is a play corner in front of the exhibition space. The exhibition begins with the oldest history of Vistula River. As part of a wider ecosystem, the river evolved over tens of thousands of years, and its lower course – of particular interest to us – is inextricably linked to the end of the glaciation era in Europe.

The receding of the glacier not only changed the course of waters flowing from the south, which, passing the isthmus known as the Fordon Gate, proceeded north, but also allowed the emergence of new environments and thus the possibility of human settlement in this area. The first traces of man in the Grudziądz Basin, spanning both sides of the Vistula riverbed in the vicinity of present-day city of Grudziądz, date back to the late Paleolithic, some 13,000 years into the past. Groups of several people, perhaps families, formed small encampments. The key animal species on which the existence of the first inhabitants of in the area was based was the reindeer. Its meat provided people with sustenance, its hides helped protect them from the cold of the harsh climate, and its bones and antlers were used as raw material for making tools. Bone tools, by virtue of their inherent fragility, have survived to our time in scarce numbers.

The relics that are more often found that enable us to reconstruct the lifestyle of ancient peoples are stone tools – especially those made of its specific variety, namely flint. Flint was relatively easy to work with, and products made out of it proved to be durable. They were ideal for making arrowheads and tools used for hunting. As the centuries passed, the climate warmed and the game that constituted the staple food became extinct or moved further north to Scandinavia. People began to hunt smaller animals, which required making more precise tools. Eventually, about 7,500 years ago, climatic conditions allowed the establishment of permanent settlements, and existence was no longer based on hunting and gathering, but on farming and animal breeding. Agricultural and carpentry tools and weapons – axes and hatchets – began to appear, as well as vessels for gathering and transporting goods and preparing food, mostly made of clay. Artefacts of this type are found in the vicinity of Grudziądz and within the current city limits. The showcases located to the left of the entrance demonstrate the most important examples of human manufacturing in each period. Particularly noteworthy are artefacts from the Stone Age – a flint nodule dating to the 9th millennium BC and flint chips from the 8th millennium BC. These are the oldest artefacts on display. The following exhibits present a cross-sectional view of the development of ornaments and utensils, and thus the gradual process of civilisational changes. A multimedia exhibit that shows thousands of years of evolution by displaying pieces of history spanning until the Medieval Period.

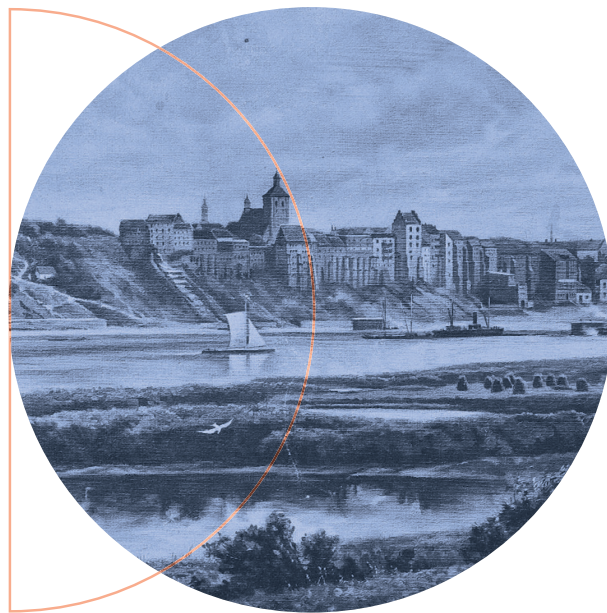
Going further into the exhibition tour, using diver's goggles on a special stand, the visitors can explore the history of the river like an underwater archaeologist from the perspective of the sediments the Vistula has deposited over the centuries.

The second part of the room presents the less distant times. Animations, which are an essential part of the narration, introduce the visitors to the Medieval Period. During that era, the Vistula River stopped being a hindrance the made it difficult for people to move around, and became a vital trail for commerce and transport. The multitude of goods that were shipped down the Vistula necessitated the development of various types of boats for their transportation. The exhibit shows the appearance and functions of various types of flat-bottomed boats and rafts such as szkuta, dubas, or galar. There are multiple artefacts related to river transport and life associated with inland waterways, such as: an iron anchor, a wooden paddle for removing excess water from the boat, and oars used as additional propulsion. These artefacts are merely material proof of the rich culture created by the river people. The rich tradition of this community is also evidenced by the diversity of professions among the river folk. In the popular view, the group that is most commonly associated with the Vistula are the raftsmen.

They are considered to be the oldest representatives of the Vistula boatmen, united in a form of a union. The profession was passed down from father to son, resulting in a certain hermetic nature and distinctiveness among other social groups. But raftsmen are by no means the only professional group making a living thanks to the river. There were many other groups, such as sand dredger, fishermen, weavers and the so-called oryls – river folk known as “Vistula drifters.” Songs were an important part of Vistula folklore, especially those performed by raftsmen going down the river and during evening feasts around the campfire. Rituals of an initiatory or even magical nature are also known. The songs of the raftsmen told stories of their difficult and precarious lifestyle and sought comfort by pleading to their patron saints. St. Barbara and St. Nicholas were held in special veneration. Songs in their honour could be heard along the Vistula trail and on the riverbanks. Fortuitous journeys and safe return home were prayed for in the churches and chapels dedicated to them, often funded by brotherhoods of river boatmen. The ethnographic section features listening stands where you can learn about the music that resounded along the Vistula River.

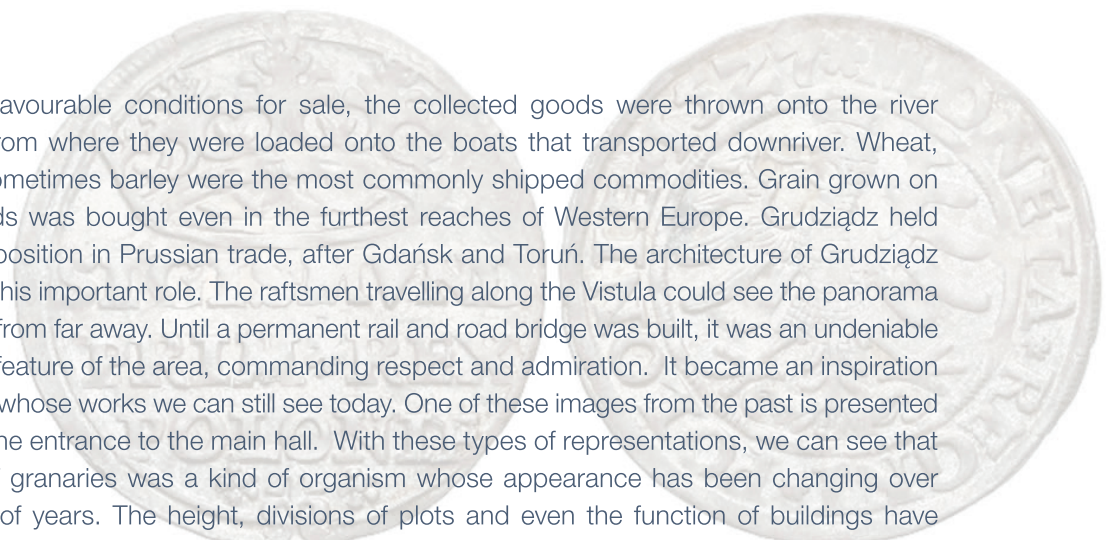
Room No. 2 – The Granaries of Grudziądz

The Grudziądz granary complex, with the panorama from the Vistula River, was added to the list of Historical Monuments by a decision of the President of the Republic of Poland in 2017. This prestigious list contains immovable monuments of particular historical, scientific and artistic value and includes the most outstanding objects and areas that reflect the richness and diversity of Polish cultural heritage. The next exhibition room, located on level -1, examines in greater detail the history of granaries in Grudziądz and their role in the development of trade. The glazed entrance hall showcases a plan of the city of Grudziądz from the 18th century. It highlights the most important buildings – the castle built by the Teutonic Knights, the parish church, the town gates, and the town hall, standing in the middle of the square until 1851, and the massive granary complex, which at the time consisted of 25 buildings.



Wilhelm Burza, View of Grudziądz, 1906, lithography

The first traces of settlement in the area of Grudziądz date back to prehistoric times, but they consisted mostly of camps of a temporary nature. Slavic people arrived in the area in the early Middle Ages. Remains of a settlement of their population have been found on the Grudziądz castle hill. Because of the advantageous location of that hill, a walled city was built on its top. The fate of this settlement is largely unknown due to lack of sources. The first written documents from the early 13th century that illustrate the past days of Grudziądz shed some light on the past days of the city. This period represents a new phase in its history and is linked to the missionary activities of Bishop Christian and the transfer of these lands to the Teutonic Knights. The convenient location and the significant defensive qualities of the area meant that the knights of the black cross established a commandery, a local administrative centre. It was a seat of the commander and a chapter house, and therefore it required a proper building, whose construction started in mid-13th century. Apart from its defensive function, it was a fortress that was intended to showcase the power of the Teutonic Order. Near the castle, a trading settlement appeared, from which the town grew outward. The year 1291 is recorded in the annals as a landmark year in the history of Grudziądz, since it is then that it officially became a town. The granting of town privileges led to the regulation of the urban fabric – demarcation of the market place, delineation of streets and construction of defensive walls. From around the mid-14th century, the burghers of Grudziądz began to make use of the line of defensive walls on the west side and added the first storehouses, which were enlarged and shielded the town from the side of the Vistula River. The high line of the granaries took over the defensive functions, therefore any window openings remained small and provided little light to the interior of the buildings. The location of the granaries on the Vistula escarpment required substantial foundations and thick walls to be constructed as solid anchorage on the unsteady slope. The buttresses built over the years, which serve as architectural reinforcement, emphasised their vertical nature and gave the whole composition a scenic quality. The construction of the granaries was primarily linked to the increasing significance of Grudziądz in the grain trade. Initially this trade was handled by the Teutonic Order, but over time it was the burghers who took control of the exchange of goods shipped down the Vistula. Grain was brought to Grudziądz from all over the Chełmno region from the surrounding estates belonging to the king, the nobility and the church, and then stored in the granaries.



Upon favourable conditions for sale, the collected goods were thrown onto the river harbour, from where they were loaded onto the boats that transported downriver. Wheat, rye and sometimes barley were the most commonly shipped commodities. Grain grown on Polish fields was bought even in the furthest reaches of Western Europe. Grudziądz held a leading position in Prussian trade, after Gdańsk and Toruń. The architecture of Grudziądz highlights this important role. The raftsmen travelling along the Vistula could see the panorama of the city from far away. Until a permanent rail and road bridge was built, it was an undeniable dominant feature of the area, commanding respect and admiration. It became an inspiration for artists, whose works we can still see today. One of these images from the past is presented opposite the entrance to the main hall. With these types of representations, we can see that the row of granaries was a kind of organism whose appearance has been changing over hundreds of years. The height, divisions of plots and even the function of buildings have been evolving. The granaries were repeatedly destroyed in fires that ravaged the town and by warfare, especially during the wars with Sweden. Subsequent reconstructions altered their appearance to a certain degree, but the core remained the same. A keen eye can spot these changes by comparing the panoramas of Grudziądz from different eras shown on the screens in the centre of the room. For a more in-depth look at the history of individual granaries, visitors can go to the large touchscreen where they can view information on each specific building in a custom-made app. The monumental and scenic nature of the row of granaries forming the panorama is unintentional – their primary role was to simply store goods. A model with a cross-section of one of the storehouses shows what it looked like inside. Hard work was the daily reality of the people working here – goods were transported all the time and grain was kept in motion to keep it from rotting. It was manual work done with shovels, the volume of which over time became a unit of measurement. The volume of loose goods was also estimated using specially prepared measures, usually in the form of vessels, such as the półkorzec or garniec presented in the exhibition.

Money has been an integral part in trading grain and other commodities for several centuries. A further section of the exhibition on this level outlines its history and functions in commerce. An important place in the exhibition belongs to Nicolaus Copernicus, who delivered a version of his treatise on the principles of coinage in Grudziądz in 1522.



Nicolaus Copernicus delivering one of the versions of the treatise on the principles of minting a coin in Grudziądz in 1522.
According to Lynx. F. Sypniewski

It was an event that greatly influenced the laws governing transactions and the economics of the time. In the popular mind, Copernicus is usually thought of as a scholar whose primary area of interest was astronomy, but the administrative matters he dealt with at the Warmian Chapter prompted him to write economic treatises as well. Behind the paintings depicting the lecture delivered by Copernicus in Grudziądz, visitors can find something of great interest to coin collectors. In the mirrored displays, original coins from various historical periods used in the region Pomerania are presented – from Teutonic schillings minted from the mid-14th century, through 16th century groschen and shillings, thalers from the reign of Stanisław August Poniatowski, Prussian groschen and pfennigs, to groschen and zlotys of the Second Polish Republic. The value of money and its purchasing power are not fixed and can often change depending on many economic factors. This is illustrated in an interactive way by the next stand, where visitors can play the role of merchants and learn about the value of Polish money from the Middle Ages to the inter-war period.

Room No. 3 – The Grain Industry

For centuries, trade on the Vistula had been the axis of development for Prussia and its towns, especially those situated on the banks of the Vistula. The towns established during the Teutonic Order era contributed to the growth of settlements, the expansion of craft trade and increase in the quality of life. Craft guilds and pre-industrial factories and workshops started to appear in urban centres. Mills were an important part of the medieval Grudziądz – the first one is mentioned in the sources dating back to the second half of the 14th century. The important role of grain as a raw material was therefore not limited to its sale, but also to its processing for the needs of the town dwellers, the castle and neighbouring villages. A privilege issued by King John III Sobieski to the Grudziądz bakers' guild dates back to 1686, with was the period of the Polish–Lithuanian Commonwealth.

Grain was processed not only to make flour and bread – another important industry was brewing beer, which was a staple daily drink in this part of Europe. For centuries, beer brewing technology was rather primitive – it was an unfiltered beverage with a short shelf life that differed significantly from its modern versions. Brewing as a full-fledged craft developed with the emergence of inns, which at that time served as centres of social and economic life. The 19th century, however, brought an increase in the popularity of vodka as the alcoholic beverage of choice, which is why this branch of industry also started to develop in Grudziądz. The rapidly growing engineering technologies and the courage and open-mindedness of the investors of that time resulted in a civilisational leap, which today is referred to as the Industrial Revolution. Steam-powered, and later electricity-powered factories quickly sprang up; their size and immensity rivalled – and in time even overshadowed – the majestic castles of old. Behind the walls of the “fortresses of industrialism,” tools and machines were being developed, offering opportunities for greater productivity in agriculture or workshop manufacturing, among other things. The exhibition on level -2 presents these developments in a more detailed context and in relation to the city of Grudziądz. In the vestibule, in front of the entrance to the main exhibition hall, there is an interactive screen presenting a timeline of the development of industry in Grudziądz from the time of its foundation in the 13th century to the great depression of the 1920s. The main exhibition space contains a wide range of material culture artefacts of the time of industrial prosperity in Grudziądz. The favourable economic climate and many centuries of grain trade tradition resulted in the establishment of factories that used grain as the basic raw material. This was the case in the distillery and brewing industries. In Grudziądz at the turn of the nineteenth and twentieth centuries, the Kuntersztyn and the Sommer brewery were at the forefront of beer production, and their reputation extended well beyond the city limits.



Label of Kozłak beer of the Kuntersztyn brewery, II Republic of Poland

Bottles from different periods of their production have been preserved to this day. It might seem that such a mundane object as a beer bottle has little to offer in terms of historic value, but in an age when only scarce remains of once prospering breweries are left standing, even a humble bottle may still carry an echo of Grudziądz's former glory. In addition to beer, other recognisable alcoholic drinks were vodkas and liqueurs. One of the prominent entrepreneurs from Grudziądz who were involved in this business was Alojzy Ruchniewicz, who purchased an almost 50-year-old distillery and liqueur factory from Herman Hinzer in the final years of the 19th century. His products became known in the entire Pomerania, as evidenced by the multiple medals won at various trade shows. Stanislaw Bronikowski's plant also played an important role on the spirits market in Grudziądz.

The history of both these companies were ended by the Second World War. In addition to alcohol-related products, Grudziądz was a centre of another industry which, importantly, still operates today – an agricultural machinery factory. In the 1880s, a promising businessman named August Ventzki set up an initially modest workshop. Owing to the management skills of the owner and favourable economic circumstances, his factory in Grudziądz gradually became the largest manufacturing plant making agricultural equipment in the whole of West Prussia. Its products greatly had a significant impact on agriculture and increased the productivity of farms, especially those with large areas of land, which in turn fuelled their further growth.

Another industry shown in the exhibition are mills and bakeries. Flour and bread have been a part of human life for centuries. Primitive hand querns were replaced relatively early on by more advanced devices that harnessed the power of wind and water, but this type of production was highly dependent on weather conditions. Industrial Revolution brought new opportunities and equipment based on steam power, and later on electricity. Such development occurred also in Grudziądz. Mills, which were already mentioned at the time of the Teutonic Order, driven by the power of the watercourse flowing through the town, initially referred to as the Mill Ditch and later as the Trynka Canal, underwent a gradual development. Called the Lower and Upper Mill, they were already mentioned in the Teutonic inventories, but they experienced their most prosperous time is the 19th century. The use of machines to assist the mills dramatically increased their productivity, while the quantity of flour on the market stimulated the development of the bakery industry. The crowning moment in the baking history of Grudziądz was the founding of the Association of Bakers' Guilds for West Prussia.

The Grudziądz industry was recognised at industrial trade fairs held throughout European cities. The city's economic successes prompted its administrators to organise similar events. Three such events were held, of which the last one – in 1896 – was particularly popular. It was attended by many interested people, thanks in part to the tram line specially built for this purpose, which is still in operation today.

An interesting addition to the exhibition, which brings together numerous artefacts documenting the industry of Grudziądz, is a model showing the interior of an inn. Inns, also known as auberges, taverns or roadhouses, established in Poland from the early Middle Ages and operating until World War II, performed multiple social functions. These were meeting and drinking places that also provided travellers with a place to sleep. Inns were usually built along the main thoroughfare, in the suburbs or in the market squares of smaller towns. The bustling inn, recreated in the exhibition, gives a sense of the atmosphere in which the products shown in the previous exhibit were consumed – bread, beer and vodka.



Honor Work Medal, Chamber of Commerce and Industry in Grudziądz, II Republic of Poland, obverse

